

Ditebogo

Re leboga kudu ba malapa a rena ge ba re file thekgo ye e ka se lekanywego le selo ge re be re khunthane. Dirotwana tše dingwe tša malebo re di rolela bagwera, meloko, baagišane le maloko a setšhaba ka kakaretšo. Ka moka le lahletše magong mollong woo bjale o rurumpago sebešong.

Le lehono lentšu re sa ithekgile ka lona lela la mogologolo wa bogologolo yo a re rutilego go gotša mollo godimo ga meetse. Ee, la hlogontsho le rutwa ke la hlogotšhweu maano.

Ka ga bangwadi

Puleng Samuel Nkomo, yo a itšweleditšego ka leina la bongwadi la N. S. Puleng, kalana ya gagwe e wetše Randfontein, lekheišeneng la Bongweni. Mmagwe, Mapoo, e be e le mooki mola tatagwe, Paul, e be e le moruti wa kereke ya boromiwa ya N.G. Tše dingwe tša dipuku tša gagwe di akaretša dipadi, ditiragatšo le dipuku tša mohlakanelwa tša Thuto ye e Theilwego Godimo ga Dipoele (TTGD) gotee le tša Setatamente sa Pholisi sa Lenaneothuto le Kelo (SEPHOLEKE). Ke mohlami wa dikoša tša dikhwaere mola a rata mmimo wa klasiki gotee le wa opera. Ka mošomo ke morutiši gomme o phethile dithuto tše latelago:

- PTC (Kholetšhe ya Borutiši ya Mokopane)
- BA (Yunibesithi ya Limpopo)
- BA Hons (Yunibesithi ya Pretoria)
- HED (Yunibesithi ya Limpopo)
- MA (Yunibesithi ya Pretoria)

E šetše e kile ya ba leloko la Pan South African Language Board (PanSALB), e lego lekgotla leo le okametšego tšwelopele le tlhabollo ya maleme ka nageng ye go tloga ka 2001 – 2007.

Thebe Johannes Segooa o belegetšwe motseng wa Matome, Sebetiela. O thomile dithuto tša praemari sekolong sa Matome gomme a di feleletša sekolong sa Lehlasedi, polaseng ya dinamune ka ngwaga wa 1965. Dithuto tša sekontari o di phethile sekolong sa Hwiti, Mankweng, go fihla ka Foromo ya 3 ye lehono e bitšwago Kreiti ya 10. Go tloga ka 1970-1971, o ithutetše borutiši kholetšheng ya Mokopane.

Mongwadi o thomile go ruta sekolong sa praemari sa Mogoto, Sebetiela. Ka morago a leba dikolong tšeo di phagamego:

- Phiri-Kolobe, GaDikgale (Aporele 1975 – June 1980)
- Shorwane, Dikgageng (Julae 1980 – Desemere 1984)
- Fetakgomo, Mohlaletse (1985 – 1989).

O tlogetše dikolo gomme a ruta kholetšheng ya borutiši ya Sekgosese, Senwamokgope. Gare ga maleme, o rutile Sesotho sa Leboa, Seisimane le Afrikanse mafelong a go fapana. Ka yona nako yeo ke ge a katana le dithuto tša Marematlou, BA le B Ed. ka go šalana morago.

O thomile go ngwala e le leduleputswa!

N.I. Phala o belegetšwe GaMasemola mo le dithuto a di thomilego gona, sekolong sa praemari sa Arkona. Go tloga fao o ile a ya Mohlaletse, a tsena sekolo sa praemari sa Mohlaletse. O feditše dithuto tša mphato wa boselela ka Mampuru Thulare, gona Mohlaletse. O tšweditše dithuto pele Mamelodi, sekolong sa sekontari sa Ribane Laka le Vlaktein Technical High School. Tša borutiši o di phethile Transvaal College of Education, a amogetšwa Senior Secondary Teachers Certificate. O rutile sekolong se se phagamego sa Mamelodi nywageng ya 1982 – 1989. Go tloga fao o šomile Kgorong ya Thuto le Tlhahlo, Kgorong ya Thuto Gauteng le Kgorong ya Thuto Mpumalanga. Gonabjale ke mofahloši Tshwane University of Technology.

Phala o ngwadile dipuku tše mmalwa tša Sepedi/Sesotho sa Leboa. Gare ga tšona go na le tše a di rulagantšego. Mangwalo a mangwe a dithuto o atlegile go hwetša tikrii ya BA (UNISA), BA Hons (PU), B Tech, Education Management (P Tech) le MA (RAU).

Phillip Phaswane Phokwane (Hlabirwa) o belegetšwe motseng wa Matlala Lehwelere, Dennilton, ka tlase ga Mmasepala wa Elias Motsoaledi. Ke ngwana wa bobedi wa Ramoeding le Moduothwane Phokwane. Dithuto tša praemari o di phethile Rahlagane, a fetela sekolong seo se phagamego sa Dithamaga. O phethile tikrii ya BA le VISTA University, PGCE le RAU yeo e tsebjago ka la University of Johannesburg, BA Hons le University of Limpopo. O phethile lengwalo la MA le University of Limpopo.

Ke mogaši wa lenanego la setšo, Moutse Community Radio. Ka mošomo e bile morutiši sekolong seo se phagamego sa Rephafogile, motseng wa Matlelererekeng. Mabakeng a mangwe o fepa batho ka Lentšu la Modimo. Gonabjale o thwetšwe bjalo ka mofahloši University of Limpopo.

Karolo ya mathomo

Na dingwalotšhaba ke eng?

12

Na dingwalotšhaba ke eng?

Basekaseki ba dingwalo ba tiiša gore dingwalotšhaba ke dibolelwa tša bogologolo. Dibolelwa tše e be e le thuto ye kgolo yeo diputswa di bego di e solela ditlogolwana. Ka gona, di be di fetišetšwa go ditlogolwana ka lentšu la molomo nakong ya maitišo dibešong. Ye ga se thuto ya bogologolo ya diapaswana fela.

Ditšhaba tša lefase ka mešogofela go ya ka maleme, ditšo, ditlwaelo le ditumelo tša go fapana, di na le tsela le mokgwa wa go lota thuto ye ya nywaga ya mpo le tšhikidi. Le rena ka segagešo, re na le dinonwane, direto, dikuruetšo, dikoša, diema, dika le dithai. Go bolela therešo, di a swana ga di swane; di na le modu o tee, di fapana go ya ka dilete, magoro le mebotwana.

Morutwana o swanetše go kwešiša le go nepiša dinyakwa tša motheo tša dingwalo ge a ithuta dingwalotšhaba. Dinyakwa tšeo di akaretša dintlha tšeo di latelago:

- Legoro la dinonwane, bjalo ka:
 - Nonwanetsholo
 - Kakanyatlhalošo
 - Pheteletšannete
 - Pheteletši
 - Kgogamašego
 - Badingwana
 - Sebjalebjale
- Diretotumišo, bjalo ka:
 - Direto tša magoši
 - Direto tša baetapele
 - Direto tša bohwa le setšo
 - Direto tša kgoro
- Dikošana tša setšhaba, bjalo ka:
 - Tša bana ge ba bapala/etišitše
 - Tša lenyalo
 - Tša mošomo

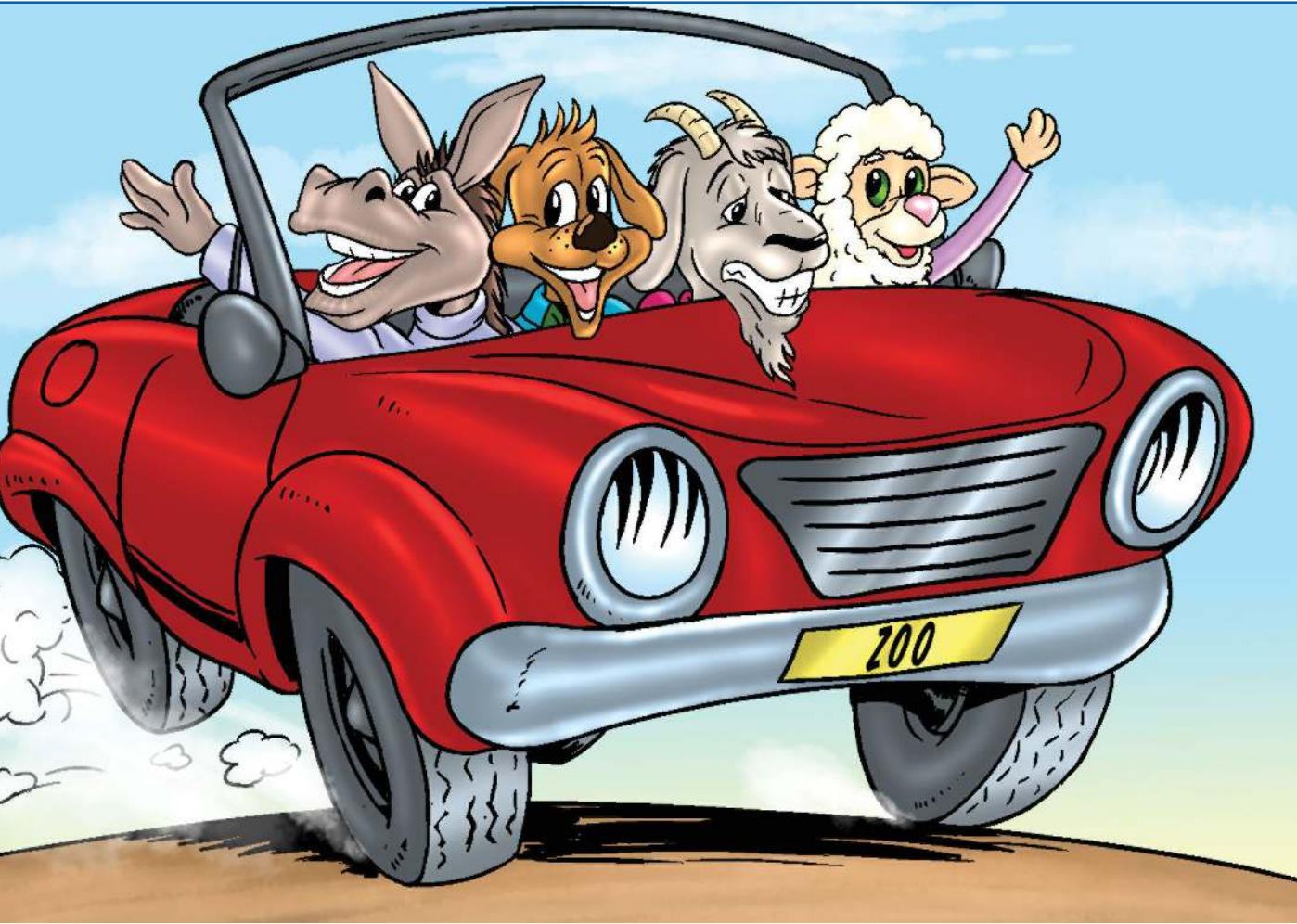
- Tša boipelaetšo/megwanto
- Tša lerato
- Tša go kgopela pula
- Dika, diema le dithai

Dika, diema le dithai di bitšwa dikanegelokeletši ka ge di utolla bohlae bjo bogolo bja boikgopolelo bja bagologolo. Therešo ke gore bjalo ka dibolelwa tše dingwe tša kgale, ga go tsebege gore di thomilwe ke bomang, neng, bjang, kae. Seo re se thabelago bjalo ka barati, badiriši le batsitsinkedi ba polelo ke gore dingwalotšhaba ka kakaretšo, ke bohwa bjo re bo tlogeletšwego ke borakgolokhukhu. Sa rena ke gore bjalo ka molokomofsa, re swanetše go lota bohwa bjo ka ge e le thoto ya setšhaba.

Go bohlokwa go ithuta dibolelwa tše tša bogologolo kudu ka ge di ngwalwa matšatšing a lehono. Nepo ya go ithuta tšona ke go godiša tsebo ya go ikgetha ya polelo ye e nago le motheo wa setšo. Le ge dingwalotšhaba e le mokgwa wo mongwe wa go itloša bodutu, therešo ke gore di na le thuto ye kgolo bophelong bja rena. Ge motho a di bala goba a di theeletša ka šedi, o tla lemoga gore dilo tše di bonalago e le tše nnyane bophelong, ke tšona tše kgolo. Bahlami ba dikanegelotšhaba ba utolla le go abelana le rena dikgopolo, maele, ditumelo gotee le dikakanyo tše di ka re tšwelago mohola bophelong bja rena bja tšatši ka tšatši.

Go na le kgokagano ye e bonagalago gabotse gare ga dinonwane, diretotumišo tša bogologolo, diema, dika le dithai. Therešo ke gore ka moka ga tšona di theilwe godimo ga meetlo, ditlwaelo, mehola, gotee le setšo go ya ka ditšhaba tša go fapana. Ka gona, barutwana ge ba araba dipotšišo, ba swanetše go tšweletša dintlha le dikgopolo go kgonthišiša dikarabo tša bona. Ba dira bjalo ka go swayaswaya ka tsinkelo le go tšweletša maikutlo a bona. Seo bontši re se fahlogelago ke gore dibolelwa tše tša bogologolo le ge di tšweletša maikutlo le ditumelo tša setšo, bontši di laetša tshakameloa ka lehlakoreng le tee. Banna ba dula ba le ka godimo ga basadi. Nakong ye re phelago go yona, go bohlokwa go ela šedi tswalano goba kamano go ya ka maemo a bong, ditokelo tša botho, kaparetšo goba boakaretši le go efoga kgethologanyo go tšwa mahlakoreng a go fapana a leago.

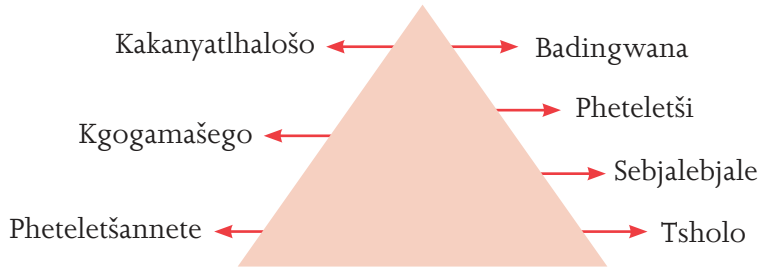
Karolo ya bobedi

2.1	Dinonwane tša kgogamašego	18
2.2	Dinonwane tša pheteletši	31
2.3	Dinonwane tša badingwana	37
2.4	Dinonwane tša tsholo	50
2.5	Dinonwane tša pheteletšannete	62
2.6	Dinonwane tša kakanyathlalošo	72
2.7	Dinonwane tša sebjalebja	84

Dinonwane

Tsinkela sethalwa seo se latelago:

Bjalo ka ge re šetše re laeditše, dinonwane di tšweletša tsebo le thuto ya bagologolo ka nepo ya go aga bafsa le setšhaba. Re ka tšwela pele go hlaloša gore bjo ke bokgabo bjo bo tšweletšwego ka lentšu. Motheo wa dinonwane ke setšo ka ge se ama mahlakore a go fapana a bophelo. Kgontho ye e tšweletšwa ke gore dinonwane di re utollela mekgwa ya lephelo ye e akaretšago batho, dintatauwane le makgema. Re ithuta ka tlhago ye e nepišitšego batho ka go ba bapetša le diphoofolo, digagabi, dinonyana, dikhunkhwane le dika tše dingwe tša tlhago.

Re ithuta ka ga bophelo ka kakaretšo, lenyalo, lapa, mošomo, dijo, bohwirihwiri, bogagapa, boganka le boikokobetšo. Bjalo ka ge dinonwane matšatšing a lehono e le karolo ya bokgabongwalo, re tla tsinkela magoro a tšona a go fapana. Seo re sego ra swanela go se lebala ke gore dinonwane di tšewa bjalo ka bohwa bja setšhaba lefase ka moka.

Ke phošo ye kgolo go akanya gore dinonwane di fetilwe ke nako le gore ga di na kamano le batho ba lehono. Phošo ye nngwe ye kgolo ye batho ba e dirago, ke ya go fela ba re dinonwane ke ditšiebadimo tša batho ba go se rutege gape ba go se hlabologe. Ga go bjalo, setšhaba se sengwe le se sengwe, se na le modu wa sona wo o tšeneletšego fasefase.

Dipharologantšho tša dinonwane

Nke o itswalanye le dipharologantšho tšeo di latelago tša dinonwane go ka magoro a tšona:

Legoro	Tlhalošišo	Diponagalo
Kgogamašego	Nonwane ye e laodišago ka ga mathata a ka mehla ao moanegwa a ka lebanago le ona.	Baanegwa ke batho goba diphoofolo. Gantši mafelelo ke a lethabo. Molaetša o ka tšwelela ka tsela ya seema.
Pheteletši	Nonwane ye e theilwego godimo ga pheteletšo, tshwantšhišo, tshwantšhanyo le polelo ye e tletšego ka tlhalošo.	Baanegwa ba tšwelela bjalo ka dinkokoi goba bathodimo.
Badingwana	Nonwane ye e theilwego godimo ga maleatlana goba mehlolwana.	Baanegwa ba na le dika tša bogošī. Ba bangwe ke ba babe mola ba bangwe e le ba go loka. Bao ba sa obamelego ditaello ba otlwa ke maatla a sedimo.
Tsholo	Nonwane ye e utollago bohlale bja phoofolo ye itšego. Diphoofolo di ka tšweletšwa di bolela le batho goba di boledišana ka botšona.	Mohuta wo wa dinonwane o tšweletša maitshwaro a batho goba dimelo nyanyeng.
Pheteletšannete	Nonwane ye e theilwego godimo ga mogale goba mogaleadi wa setšhaba. E ka no ba nonwane ya boikgopolelo.	Tikologo ya tšona ke ya bogologolo. Nepo ya tšona ke go ruta mekgwa le ditlwaello tša setšo.
Kakanyatthalošo	Nonwane ye e theilwego godimo ga matete a tlhago. Go yona go ka laodišwa ka bophelo, lehu le tholego ya lefase.	Ditiro tša maleatlana di a tšweletšwa. Gantši baanegwa ke batho le dinkokoi.
Sebjalebja	Nonwane ye e theilwego godimo ga ditaba tša nako ye re phelago go yona. E ka ba ditaba tša dikuranta, diyalemoya, thelebišene, goba dikgatišobaka. E ka ba gape mabarebare ka tsela ya mararankodi a kgokagano le leago ka tirišo ya inthanete.	Di laetša phapano gare ga baanegwa ba mehleng yeno le ba bogologolo. Di na le maele a kgauswi ka ge batho ba mehleng yeno ba kgona go itswalanya le tšona.

Dinonwane bjalo ka dikanegelo tše bonolo tša bomolomo, di tšweletša **kgwekgwe** le **molaetša** go ya le ka mo moanegwathwadi a gahlanago le mathata a tšatši ka tšatši. Ka gona, nonwane ye nngwe le ye nngwe, e theilwe godimo ga bothata bjo itšego bjo bo nepišitšego go rotoša **thulano**.

Dimelo tša baanegwa

Baanegwa ba laetša dimelo tšeo di latelago:

- Ba na le megabaru
- Go latišiša dilo ga bona go ba wetša kotsing
- Ga ba latele ditaelo
- Bontši ke dibodu tšeo di ratago boradia
- Ga ba na leihlo la ponelopele
- Ba phonkgela ka gare ga lerato
- Ge ba kwešitšwe bohloko ba rata go itefeletša
- Kholofelo ya bona ke ye kgolo ka ga bokamoso
- Bangwe ba bona leeto la bophelo ke leswiswi
- Bangwe ba hloka boitshepo
- Bontši ke ditlatla tšeo di radiegago gabonolo
- Bangwe ba na le mafolofolo
- Bangwe ba na le mohola
- Bangwe ba na le megopolo ya maphefo
- Bangwe ba laetša botho le setho
- Bangwe ba bohlale
- Bangwa ba diriša maatla le boganka
- Moanegwa e ba mmamaaka goba ramaaka
- E ka ba ramahlale, lehodu, mosenyi goba moloki

Le tla lemoga gore gantši baanegwa ba tšweletša lehlakore le tee la bophelo. E ka ba ba babe goba ba go loka. Dika tše tša semelo di bonagala go tloga mathomong a nonwane go fihla mafelelong.

Mehola ya dinonwane

- Di lotile setšo, ditlwaelo le meetlo ya setšhaba
- Di lotile histori le tsebo ya setšhaba
- Di humile ka thuto ye e amago maitshwaro le dimelo tša go fapana tša baanegwa
- Di tloša bodutu
- Di re utollela mararankodi a bophelo le phedišano
- Di re ruta gape ka ga badirabokgopo le badiraboloki gotee le meputso ya bona

